

PROGRAM MONITORINGA

VELIKA ŠEVA (*Melanocorypha calandra*)

dr.sc. JELENA KRALJ, Zavod za ornitologiju HAZU

Područje rasprostranjenosti:

Rasprostranjena je u južnoj Europi, sjevernoj Africi i zapadnoj Aziji. Opisane su četiri podvrste. Nominalna podvrsta gnijezdi se od juga Španjolske, preko južne Francuske, Italije, Hrvatske, Grčke, sve do južne Rusije i Kazahstana, na Sardiniji, Siciliji, Kreti i Cipru, u sjeverozapadnoj Africi (od Maroka do Libije), dijelu Turske te istočno do Irana. Ostale tri podvrste rasprostranjene su u jugozapadnoj Aziji (del Hoyo i sur. 2004). Ptice sredozemnih populacija su stanarice koje razdoblje izvan gniježdenja provode u jatima, dok su istočnoeuropske gnjezdarice selice koje zimuju u sjevernoj Africi. Europska gnjezdeća populacija procijenjena je na 10.000.000-24.000.000 gnjezdećih parova (BirdLife International 2013).

Rasprostranjenost u Hrvatskoj

U Hrvatskoj je gniježđenje velike ševe zabilježeno mjestimice u Dalmaciji (uključujući otok Pag) i Istri. Tijekom 20. st. u tim su područjima njene populacije doživljavale znatne promjene. Tijekom 1920-tih godina bile su brojne u široj okolici Nina, Zadra, Biograda i Knina, no 1970-tih godina u tom području Rucner (1998) je našao samo malu populaciju kod Širitovaca blizu Drniša. U to vrijeme ih je našao i na Pagu (kod Kolanskog blata te kraj Gorice, Vlašića i Poveljane). Potkraj 80-ih godina populacija počinje ponovno rasti. Populacija kod sela Pokrovnik (između Šibenika i Drniša) narasla je s 3 - 4 para zabilježenih 1988. na oko stotinjak parova 1997. godine. Ta je populacija stabilna uz manje godišnje fluktuacije: u razdoblju od 2004. do 2009. na tom je bilježeno je 77 - 98 parova. Na području sjeverozapadne Dalmacije gniježđenje je zabilježeno na više lokaliteta: oko 50 parova 1998. kod Privlake, krajem 90-ih kod Vranskog jezera, u okolici Pirovca – na poljima kraj Velima 2000. i Dazline 2010. U Istri su 50-ih godina bile rasprostranjene u njenu južnom dijelu: kod Pomera, Premanture, Bala i Vodnjana (Rucner 1998). Početkom 21. st. u Istri se gnijezdi samo oko 5 parova kod pulskog aerodroma. Recentno se gnijezdi i na otoku Pagu te na rubnim dijelovima doline Neretve (desetak parova). Ukupna hrvatska populacija procijenjena je na 160 do 260 parova (Radović i Crnković 2013).

Stanište

- Gnijezdi se na otvorenim staništima, od stepa do žitnih polja. U Sredozemlju se uglavnom gnijezde na suhim pašnjacima i suhim poljodjelskim površinama s različitim niskim usjevima, na rubovima polja i zapuštenim poljima.
- Tipovi staništa prema Nacionalnoj klasifikaciji staništa: C.3., I.1., I.2., I.3.
- U proljeće se pretežito hrane kukcima, zimi sjemenkama i izdancima trave. Hranu skupljaju na tlu, a ličinke i kukuljice kukaca iskapaju kljunom iz tla. Ponekad u letu pretražuju vrhove grmlja. Gnijezde se samotni parovi, no u područjima s visokom gustoćom gnijezda su katkad grupirana. Izvan gnijezdeće sezone su društvene. Gnijezdo grade u busenima trave.

Fenologija i populacijska biologija

Stanarice su, koje se izvan sezone gniježdenja zadržavaju u jatima, no radius kretanja tih jata nije poznat. Moguće je da dio ptica poptuno napusti područje gniježdenja. Jaja polažu od travnja do svibnja. Detalji o fenologiji hrvatske populacije nisu poznati, no najintenzivnija aktivnost mužjaka na gnjezdilištima je od travnja do lipnja.

Uzroci ugroženosti

Odumiranjem tradicionalnog stočarstva (DT 7.3.) i intenziviranjem poljodjelstva (DT 2.1.) smanjuje se površina i kvaliteta staništa velike ševe. Krivolovom (DT 5.1.1., 5.1.2.) se povećava smrtnost i uznemiravanje ptica. Uzimanjem mladih ptica iz gnijezda radi držanja u zatočeništvu (DT 5.1.1.) smanjuje im se brojnost.

Mjere očuvanja

Zaštićena je Zakonom o zaštiti prirode kao strogo zaštićena svojta. Unutar važnih područja za ptice Ekološke mreže RH gnijezdi se više od 90% ukupne populacije te je ona ciljna vrsta u četiri važna područja za ptice: Krka i okolni plato, Ravni kotari, SZ Dalmacija i otok Pag te Delta Neretve. Potrebno je provoditi monitoring gnijezdeće populacije (RA 3.1.), istražiti rasprostranjenost, brojnost, ekologiju i uzroke ugroženosti gnijezdeće populacije velike ševe u Hrvatskoj (RA 1.2., 1.3., 1.5.). Potrebno je izraditi i provoditi akcijski plan za očuvanje ove vrste u Hrvatskoj (RA 2.1.) te planove upravljanja za važna područja za ptice u kojima je gnijezdeća populacija velike ševa cilj očuvanja (RA 2.2., CA 2.1.). Tim je planovima potrebno predvidjeti mjere poticanja ekstenzivnog stočarstva i tradicionalnih oblika poljodjelstva u Hrvatskoj radi očuvanja ključnih staništa (CA 5.3., 6.3., 6.4.). Dosljednim suzbijanjem krivolova i zabranom korištenja insekticida i herbicida s negativnim učinkom na veliku ševu smanjit će se stopa njene smrtnosti (CA 4.2., 4.3., 5.2., 5.4.).

Dodaci Direktive o pticama

- Dodatak I

Crveni popis ptica Hrvatske

- osjetljiva gnijezdeća populacija (VU)

PROGRAM MONITORINGA

Ciljevi

- Monitoring je uzabran kao mjera praćenja populacije radi prikupljanja podataka o trendovima na pojedinačnim gnjezdilištima kao i o trendu na nacionalnoj razini. Rezultat monitoringa je broj gnjezdećih parova na pojedinačnim gnjezdilištima.

Terenske upute

- Suradnici u monitoringu trebaju znati prepoznavati veliku ševu po izgledu i glasanju, bez dodatne provjere u literaturi i/ili slušanjem zvučnih zapisa pjeva, kako bi se u cijelosti mogli usredotočiti na prebrojavanje. Trebali bi imati i osnovno znanje o skupinama biljaka kako bi mogli opisati stanište. Trebali biti koristiti GPS uređaje te biti sposobni digitalizirati vlastite terenske podatke upotrebom MS Excela.

- **Detaljne upute za terenski rad:**

Područje je potrebno obići dva puta, po jednom u svibnju i lipnju, za vedrih i mirnih dana, bez kiše i vjetra. Monitoring je moguće provoditi tijekom čitavog dana s izuzetkom najtoplijeg dijela dana.

S obzirom da se velike ševe gnijezde u grupama, monitoring se provodi apsolutnim prebrojavanjem na području na kojem se ptice gnijezde. Na plohi odabranoj za monitoring promatrač pješice ili automobilom (ovisno o veličini plohe) obilazi područje i zastaje na odgovarajućim staništima (travnjacima i poljodjelskim površinama, uključujući i travnjake s raštrkanim grmljem ili niskim drvećem) kako bi utvrdio prisutnost gnijezdećih parova. Na području gniježdenja obavlja se apsolutno prebrojavanje pjevajućih mužjaka. Svaki pjevajući mužjak interpretira se kao jedan par. Opažanje para ptica također se interpretira kao jedan par. Na područjima na kojima je populacija velika (poput Pokrovnika), područje gniježdenja obilazi se pješice, unaprijed određenom rutom

Način uzorkovanja

- S obzirom da se velike ševe gnijezde u grupama izbor ploha temelji se na dosadašnjim spoznajama o njihovoj rasprostranjenosti u Hrvatskoj. Za monitoring su odabrane plohe na postoje relativno velike populacije velikih ševa, ali i plohe na kojima se one gnijezde u manjem broju i (moguće) neredovito, kako bi se mogla pratiti dinamika populacije.
- Na svakom području monitoring provode 1-2 istraživača.

Manje plohe i plohe s većom koncentracijom ptica:

- Promatrač pješice detaljno obilazi odabrano područje (detaljnim obilaskom plohe ili kretanjem po unaprijed određenim rutama) i bilježi broj i položaj ptica, fotografira stanište i bilježi eventualne uzroke ugroženosti.

Pokrovnik- Veliki Pod

Brnjica - greben

Dazlina

Vidonje (Neretva)

Puljani (Neretva)

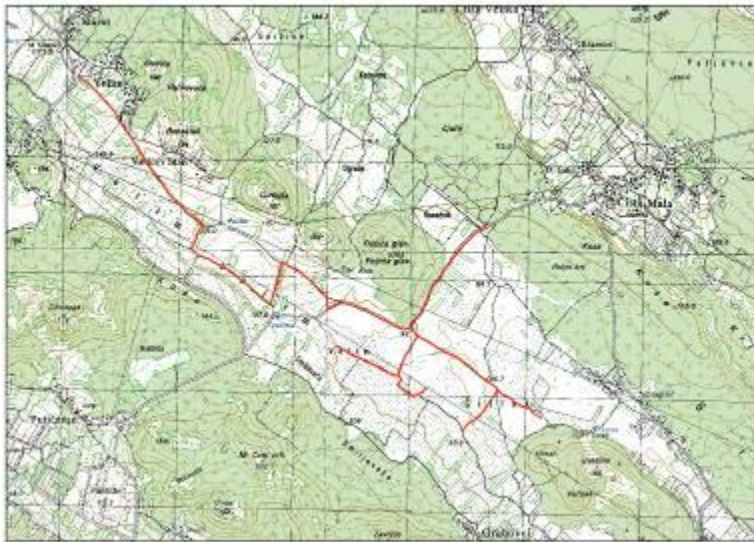
Dobranje (Neretva)

Slivno (Neretva)

Veće plohe s raštrkanim pojedinačnim parovima ili malim grupama:

- Monitoring se provodi obilazeći teren automobilom u sporij vožnji i uz često zastajkivanje, osobito na odgovarajućim staništima. Na odgovarajućim staništima ili prilikom opažanja ševa, promatrač izlazi iz automobila i bilježi broj i položaj ptica, fotografira stanište i bilježi eventualne uzroke ugroženosti.

Velim polje

Obrazac za bilježenje rezultata monitoringa

Područje monitoringa:		Datum:	Vrijeme monitoringa:	Monitoring proveo:
Broj pjev. mužjaka	Koordinate:		Opaske (stanište i ugroženost)	

Procjena komponenti statusa zaštite

Veličina populacije

- populacija se izražava u broju parova
- Monitoring će rezultirati apsolutnim brojem parova na istraživanim područjima. Dugoročnim praćenjem broja parova omogućit će se praćenje fluktuacija brojnosti, a istovremeno bilježenje čimbenika staništa omogućit će interpretaciju dobivenih podataka. Rezultati ovog monitoringa ne mogu se koristiti za praćenje demografske strukture populacije.

Veličina područja rasprostranjenosti

- Prikupljeni podaci omogućit će određivanje distribucije velikih ševa unutar većih područja, a dodatni podaci za područja koja nisu obuhvaćena monitoringom bit će prikupljeni putem NIP2 projekta.
- Georeferencirani podaci mogu se pridružiti kvadratima 10 x 10 km, no zbog grupimičnog gniježđenja velike ševe potreban je velik oprez prilikom eventualne ekstrapolacije dobivenih brojnosti na slična staništa.

Glavni uzroci ugroženosti i mjere zaštite:

Monitoring će ukazati na eventualne promjene u staništima koje mogu utjecati na rasprostranjenost i brojnost velike ševe, kao što su zaraštanje, izostanak košenja, promjene staništa i sl. Ukoliko takve promjene u staništu budu uočene i povezane s promjenama brojnosti velike ševe, moći će se predložiti odgovarajuće mjere zaštite.

LITERATURA:

BirdLife International (2013) Species factsheet: *Melanocorypha calandra*. Downloaded from <http://www.birdlife.org> on 04/09/2013.

del Hoyo J., Elliott, A., Christie, D.A. (ur.) (2004): Handbook of the Birds of the World Vol.9. Lynx Edicions, Barcelona.

Rucner, D. (1998): Ptice hrvatske obale Jadrana. HPM, Zagreb.

Radović, D., Crnković, R. (2013): Velika ševa, *Melanocorypha calandra*. str. 211-212. u: Tutiš, V., Kralj, J., Radović, D., Čiković, D., Barišić, S. (ur.): Crvena knjiga ugroženih ptica Hrvatske. Ministarstvo zaštite okoliša i prirode i Državni zavod za zaštitu prirode, Zagreb. 258 str.